

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ХУДОЖНЯ ПРАЦЯ ТА ОСНОВИ ДИЗАЙНУ

Навчальний посібник

Укладач С. І. Матвієнко

Ніжин
2016

УДК 371.38:372.3(075.8)

ББК 74.1

X98

Рекомендовано Вченою радою

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(НДУ ім. М. Гоголя)

Протокол № 7 від 25.02.2016 р.

Рецензенти:

Голота Н. М. – доцент кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук;

Коваленко Є. І. – професор кафедри педагогіки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, кандидат педагогічних наук

X98 **Художня** праця та основи дизайну : навч. посіб. / С. І. Матвієнко.
– Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – 201 с.

У посібнику викладено матеріали з вивчення навчальної дисципліни "Художня праця та основи дизайну" за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищому навчальному закладі. Зміст посібника укладено відповідно до сучасних вимог підготовки фахівців дошкільної освіти до роботи з дітьми у галузі художньо-предметної діяльності. Розкрито науково-теоретичні основи художньої праці та дитячого дизайну, організаційно-методичні засади навчання дошкільників художньої праці.

Доцільний для викладачів вищих навчальних закладів; студентів і магістрів спеціальності "Дошкільна освіта", інших педагогічних та мистецьких спеціальностей; вихователів дошкільних навчальних закладів; педагогів додаткової освіти; керівників гуртків.

УДК 371.38: 372.3 (075.8)

ББК 74.1

ЗМІСТ

Передмова	5
МОДУЛЬ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ ТА ДИЗАЙНУ	8
1.1. Роль художньої праці у всебічному розвитку дитини дошкільного віку	8
1. Психолого-педагогічні основи художньої праці	9
2. Аналіз змісту Базового компонента та програм дошкільної освіти щодо визначення основних підходів до розвитку дитини дошкільного віку в художньо-продуктивній праці	1
3. Значення художньої праці для всебічного розвитку дитини дошкільного віку	1
4. Предмет і завдання курсу "Художня праця та основи дизайну"	2
1.2. Історико-теоретичні основи художньої ручної праці	3
1. Короткий історичний нарис розвитку художньої ручної праці (до початку XX ст.)	3
2. Генеза предмета "Ручна праця" у практиці суспільного дошкільного виховання	4
3. Погляди видатних українських педагогів на проблему навчання дітей художньої ручної праці	4

1.3. Психолого-педагогічні основи художньо-конструювальної діяльності дітей дошкільного віку	5
4	
1. Художня праця як засіб формування творчої особистості дитини	5
5	
2. Розвиток психічних процесів дитини засобами художньої праці	6
2	
3. Сприймання як основа занять дітей художньо-конструювальною діяльністю	7
1	
4. Розвиток сенсомоторики та координації рухів дитини у процесі занять художньою працею	7
4	

1.4. Дизайн. Дитячий дизайн: види та сутність	7
8	
1. Дизайн як засіб збагачення духовного світу людини	7
8	
2. З історії розвитку дизайну	8
7	
3. Види дизайну та їх характеристика	9
0	
4. Дитячий дизайн. Види дитячого дизайну та їх характеристика	9
1	
5. Особливості використання основ дизайну у роботі з дошкільниками	9
9	

МОДУЛЬ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ ТА ДИЗАЙНУ

З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

.....	1
04	

2.1. Дидактичні основи роботи з дітьми у галузі художньої праці та художнього конструювання (дизайну)

.....	1
04	

1. Принципи організації роботи з дошкільниками у галузі художньої праці та художнього конструювання (дизайну)	1
.....	1

05	
2. Форми організації навчання дошкільників художньої праці та основ дизайну	1
.....	1

08	
3. Методи навчання дошкільників художньої праці та основи дизайну	1
.....	1

15	
4. Роль вправ і творчих завдань у навчанні дошкільників художньої праці	1
.....	1

24	
5. Аналіз дитячих робіт з художньої праці	1
.....	1
28	

2.2. Організаційні засади проведення роботи з художньої праці та дитячого дизайну у дошкільному навчальному закладі

.....	1
32	

1. Зміст і структура занять з художньої праці у ДНЗ	1
.....	1

32	
2. Організація художньої праці дітей поза заняттями	1
.....	1

37	
3. Планування роботи з художньої праці	1
.....	1

39	
4. Інструменти для проведення роботи з художньої праці та	

безпека поводження з ними	1
42	
5. Організація предметно-розвивального середовища для художньої праці та дитячого дизайну у дошкільному навчальному закладі	1
46	
Контрольні тести з програми "Художня праця та основи дизайну"	1
53	
Використана література	1
60	
Додатки	1
68	

ПЕРЕДМОВА

Інтеграція вищої освіти України у світовий та європейський простір визначає для вищих навчальних закладів низку важливих стратегічних завдань, першочерговими з яких є: відродження національних основ виховання дітей і молоді; оновлення й збагачення інтелектуального генофонду нації; підготовка національної інтелігенції, нової генерації педагогічних кадрів, здатних формувати духовний, інтелектуальний і творчий потенціал країни.

Стратегія розвитку педагогічної освіти потребує оновлення й удосконалення змісту підготовки фахівців високої кваліфікації, починаючи з ланки дошкільної освіти. Безперечно, майбутнім вихователям дітей дошкільного віку під час навчання у вищих педагогічних закладах освіти повинна надаватися ґрунтовна професійна підготовка різних напрямів, у тому числі – художньо-естетичного. Це дозволить їм у майбутній роботі активно прилучати дошкільників до мистецтва, його різних видів, пробуджувати інтерес дітей до художньої діяльності.

Улюбленим видом художньо-практичної діяльності дітей є художня праця. Вона дозволяє формувати у дітей засади конструктивних умінь і навичок, сприяє їхньому творчому розвитку. Художня праця інтегрує в своїй технології механічну обробку різних матеріалів з художньо-конструкторською діяльністю, яка, у свою чергу, межує з таким видом мистецької діяльності, як дизайн. У сучасному дошкільному навчальному закладі заняття дітей художньою працею є однією з форм навчання їх трудових дій, слугує засобом їхнього художньо-естетичного розвитку, а також виховання у дошкільників естетики та культури праці. Заняття художньою працею виховують у дітей працелюбність, кмітливість, ініціативу тощо.

Провідна роль у залученні дітей до занять художньою працею належить вихователю дошкільного навчального закладу. Його професійна майстерність повинна забезпечувати розв'язання завдань сучасної дошкільної освіти щодо реалізації компетентнісної парадигми, яка спрямована на формування гнучкої, свідомої, творчої людини.

З огляду на необхідність удосконалення змісту підготовки фахівців дошкільної освіти визначається важливим покращення методичного забезпечення даного процесу. Це зумовлюється сучасними освітніми завданнями, потребами педагогічної практики щодо організації та проведення з дітьми занять з художньої праці на уроках і в позаурочній (факультативній, гуртковій) формах роботи. Як визначив аналіз практики вишівської підготовки майбутніх вихователів до навчання дітей художньої праці, у першу чергу вищим навчальним закладам не вистачає сучасної науково-методичної літератури: посібників, лабораторних практикумів тощо.

Пропонований навчальний посібник "Художня праця та основи дизайну" укладено відповідно до вимог фахової підготовки бакалаврів дошкільної освіти. Головна його мета – забезпечити підготовку вихователів дошкільних навчальних закладів до реалізації гармонійного розвитку особистості засобами художньої праці та дитячого дизайну.

Навчальний посібник укладено на основі навчальної програми курсу "Художня праця та основи дизайну". Автором ураховано, що викладання зазначеної навчальної дисципліни нині здійснюється в багатьох вишах країни на початкових курсах навчання, коли студенти ще не засвоїли

зміст таких важливих дисциплін, як-от: "Педагогіка", "Педагогіка дошкільна", "Психологія дитяча", а також фахових методик дошкільної освіти, зміст яких є основою для професійного становлення майбутнього вихователя.

Програма навчальної дисципліни спрямована на поетапне оволодіння студентами теоретичними знаннями у галузі художньо-естетичної діяльності; специфікою самої художньої праці, формами, методами, прийомами, які використовуються у роботі з дітьми на заняттях з художньої праці; інформацією про такий вид художньо-конструктивної діяльності, як дитячий дизайн, основи якого все ширше використовуються у роботі з дітьми дошкільного віку.

Зміст у посібнику структуровано за блочно-модульним принципом. Модулі – це самостійні частини навчального матеріалу. Вони містять конкретний об'єм інформації і надають можливість студентам та викладачам як об'єктам освітнього процесу ефективно засвоювати навчальний матеріал, встановлювати логічні зв'язки між частинами курсу, допомагають ефективно організовувати самостійну роботу, спонукають до саморозвитку особистості, самоконтролю, самоаналізу та самооцінки.

Розпочинається курс змістовим модулем **"Теоретичні основи художньої праці та дизайну"**. У цьому модулі розглядаються основні теоретичні питання навчального курсу, а саме: визначаються концептуальні основи художньої праці; надається аналіз змісту Базового компонента, чинних державних комплексних і парціальної програм дошкільної освіти щодо визначення основних підходів до розвитку дитини дошкільного віку в художньо-продуктивній праці; розкривається роль художньої праці для всебічного розвитку дитини дошкільного віку: художня праця визначається як засіб розумового, морального, естетичного, трудового та патріотичного виховання дітей дошкільного віку; висвітлюються предмет і завдання курсу "Художня праця та основи дизайну".

Матеріали цього модуля ґрунтовно доповнені історико-теоретичними даними розвитку художньої ручної праці з висвітленням поглядів видатних вчених і педагогів на проблему навчання дітей художньої ручної праці.

Теоретичні засади художньої праці та дизайну у даному модулі розглядаються крізь призму психолого-педагогічного підґрунтя художньо-конструктивної діяльності дітей дошкільного віку. Це дозволить майбутньому фахівцю дошкільної освіти більш компетентно, на основі знань психології вікового розвитку дитини, особливостей розвитку сенсомоторики та координації рухів у даному виді роботи, проводити заняття з художньої праці у дошкільному закладі. Студенти вивчають особливості сприймання в дітей дошкільного віку як основу занять малюків художньо-конструювальною діяльністю, набувають знань про

розвиток психічних процесів (мислення, уява, увага, пам'ять) засобами художньої праці. Особливе місце у матеріалах психолого-педагогічного блоку першого модуля займає проблема формування творчої особистості дитини засобами художньої праці, що визначає її особливу актуальність для сучасної дошкільної освіти.

Знання студентів з теоретичних основ навчального курсу були б не повними без засвоєння матеріалів про дизайн та дитячий дизайн. У матеріалах лекцій цього модуля коротко розглядаються питання теоретичних основ дизайну; надається інформація стосовно такого виду сучасного дизайн-мистецтва, як дитячий дизайн, розкриваються особливості використання його основ у роботі з дітьми дошкільного віку у дошкільному навчальному закладі.

Модуль **"Організація художньої праці та дизайну з дітьми дошкільного віку"** визначає найважливіші дидактичні основи роботи з дітьми у галузі художньої праці та художнього конструювання (дизайну). Тут студенти вивчають загальнодидактичні принципи організації роботи з дошкільниками у галузі художньої праці та художнього конструювання (дизайну) і специфічні принципи навчання мистецтва. Студенти дізнаються про методи навчання дошкільників художньої праці та основ дизайну. У даному модулі розглядаються різноманітні форми організації роботи з дітьми, які використовують вихователі ДНЗ задля навчання дошкільників художньої праці та дизайну.

Важливим лекційним блоком даного модуля є той, що розкриває організаційно-методичні основи проведення роботи з художньої праці та дитячого дизайну у дошкільному навчальному закладі. У студентів формуються знання про заняття з художньої праці, його зміст і структуру, особливості планування. Розглядається організація середовища для художньої праці та дитячого дизайну у дошкільному навчальному закладі, основні інструменти для проведення роботи. Студенти ознайомлюються з особливостями аналізу дитячих робіт з художньої праці та критеріями, за якими можна оцінювати роботи дітей у даній галузі.

До кожної лекції подано питання для самоконтролю, завдання для самостійної роботи, рекомендовану літературу. Підсумковою формою самоконтролю для студентів з вивчення ними навчальної дисципліни "Художня праця та основи дизайну" можуть слугувати контрольні тести, подані у посібнику на основі матеріалів усіх лекцій.

Посібник містить також низку додатків, які допоможуть студенту в організації самостійної роботи.

В умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу тексти лекцій сприятимуть більш ефективній організації навчальної діяльності студентів.

модуль 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ ТА ДИЗАЙНУ

ТЕМА 1.1. РОЛЬ ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ У ВСЕБІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (2 год)

План

1. Психолого-педагогічні основи художньої праці.
2. Аналіз змісту Базового компонента та програм дошкільної освіти щодо визначення основних підходів до розвитку дитини дошкільного віку в художньо-продуктивній праці.
3. Значення художньої праці для всебічного розвитку дитини дошкільного віку.
4. Предмет і завдання курсу "Художня праця та основи дизайну".

Ключові поняття: ручна праця, художня праця, Базовий компонент дошкільної освіти, державна комплексна програма, парціальна програма, всебічний розвиток дитини дошкільного віку, підготовка вихователів, навчальна дисципліна, змістовий модуль.

Рекомендована література

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.kr-admin.gov.ua>. – Назва з екрана.
2. Впевнений старт. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://doshkillya.ostriv.in.ua>. – Назва з екрана.
3. Дитина. Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк ; авт кол.: Г. В. Беленька та ін. ; наук. ред. Г. В. Беленька, М. А. Машовець ; Мін-во осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 304 с.
4. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" (нова редакція) : у 2 ч. / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко. – К. : ТОВ "МЦФЕР-Україна", 2014. – 452 с.
5. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку "Радість творчості" / Р. М. Борщ, Д. В. Самойлик. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 72 с.

6. Українське дошкілля. Програма розвитку дітей дошкільного віку / О. І. Білан та ін. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 264 с.
7. Шевчук А. Дитина у світі культури: орієнтири до освітньої лінії / А. Шевчук // Дошкільне виховання. – 2012. – № 9. – С. 15–21.

1. Психолого-педагогічні основи художньої праці

Зміни, що відбуваються нині в українському суспільстві, визначають необхідність не тільки знаходження шляхів соціально-політичних оновлень, але й пошуку реальних важелів здійснення інноваційних процесів, завдяки яким великою мірою змінюється й прогресує суспільство. Прогресивний рух суспільства залежить від тих людей, які можуть творчо мислити, генерувати цікаві, нестандартні ідеї та підходи до виконання роботи, які є творчими, енергійними, здатними самостійно навчатися впродовж життя.

Новітні запити суспільства щодо формування нової генерації громадян знайшли відображення в оновленому змісті національної освіти. Державна національна програма "Освіта (Україна XXI століття)" головною метою загальноосвітніх навчальних закладів визначає "розвиток і формування соціально зрілої, працелюбної, креативної, творчої особистості громадянина України, здатного до свідомого суспільного вибору та збагачення на цій основі інтелектуального, культурного і економічного потенціалу народу" [16, с. 5].

У Національній доктрині розвитку освіти передбачається не тільки забезпечення державою виховання такої особистості, яка орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється [59].

Креативний потенціал особистості не формується сам собою, його розвиток має бути перманентним і починатися вже з перших років життя дитини. У Базовому компоненті дошкільної освіти вказано, що "в умовах глобалізаційних змін на часі модернізація змісту дошкільної освіти, гуманізація її цілей та принципів, переорієнтація на розвиток особистості дитини як основний ресурс, що визначає поступальний рух суспільства" [17, с. 4].

Значна роль щодо цього надається дошкільному навчальному закладу, який виконує соціальне замовлення держави в освіті, спрямоване на розвиток соціально активної особистості дитини дошкільного віку, самостійної, відповідальної, працелюбної, здатної до перетворення навколишнього світу.

В освітньому процесі дошкільного навчального закладу використовуються широке коло форм, методів і засобів стимулювання розвитку

творчої особистості, серед яких особливе місце займає **художня ручна праця**.

Аналізуючи сутність даного виду трудової діяльності дошкільників, слід визначитися з поняттями "художня праця" та "ручна праця".

Зміст поняття "**ручна праця**" стосовно дошкільного віку більш широкий, ніж зміст поняття "художня праця". Ручна праця у дошкільному навчальному закладі – заняття з дітьми з виготовлення різних предметів з паперу, картону, природних, викидних матеріалів, тканини тощо. Дошкільники набувають навичок користування найпростішими інструментами – ножицями, голкою тощо, засвоюють способи обробки різних матеріалів. У процесі ручної праці діти виявляють зацікавленість в отриманні нових знань і вмінь, як правило, добре їх засвоюють, а потім застосовують на практиці.

У минулі десятиліття в практиці дошкільних закладів у галузі художньої діяльності з дошкільниками використовувалося поняття "ручна праця". У широкому розумінні поняття "ручна праця" включає конструктивну роботу з різними матеріалами і хатнє господарство. Більш вузько під цим терміном розуміють роботу з механічними інструментами [25, с. 15].

У підручнику з дошкільної педагогіки під редакцією В. Ядешко дається наступне визначення ручної праці дошкільнят: "Ручна праця – це виготовлення предметів з різноманітних матеріалів: картону, паперу, деревини, природного матеріалу (шишок, жолудів, соломи, кори, кукурудзяних качанів, кісточок персика), непридатного матеріалу (котушок, коробок) з використанням хутра, пір'я, обрізків тканини тощо" [22].

Ручна праця відноситься до *художнього* типу конструювання, проте тісно взаємопов'язана з конструюванням *технічним* (конструювання з будівельного матеріалу, з деталей конструкторів і великогабаритних модулів) [86, с. 65].

Науковці по-різному трактують специфіку ручної та художньої праці дошкільників. З. Богатєєва, М. Васильєва, Е. Гульянц, Г. Долженко, В. Нечаєва та ін. у контексті радянської дошкільної педагогіки розглядають процес навчання дошкільників ручної праці з точки зору забезпечення найбільш успішного оволодіння дітьми загальнотрудовими, конструктивними вміннями й навичками, не акцентуючи уваги на багатих можливостях цього виду праці для творчого розвитку дитини.

Видатний український педагог-гуманіст В. Сухомлинський, характеризуючи ручну працю (у тому числі – як найважливіший елемент виробництва), наголошував на тому, що вона не є синонімом поняття "фізична

праця, оскільки "у ручній праці високої культури яскраво виявлена творча думка" [103, т. 4, с. 356].

Заняття з художньої праці, спираючись на такі елементи зображувальної діяльності, як конструювання, ліплення та аплікація, зумовлюють два види дій, визначених Т. Комаровою для роботи з дошкільниками у галузі зображувальної діяльності та конструювання:

- *зовнішні* – рухи, які діти здійснюють при виконанні розрізання, ліплення, шиття; створенні об'ємної композиції з природних матеріалів тощо;
- *внутрішні* – сприймання предмета, природного матеріалу, картини й наступне обдумування того, що й за чим слід роботи, уявлення того, що насамкінець може вийти [37, с. 43].

Л. Калуська, Л. Пантелєєва, Є. Каменєв та ін. в своїх наукових працях визначають поняття "ручна праця" та "художня праця" близькими, але не тотожними. Т. Григор'єва вказує, що ручна праця є специфічним різновидом художньої діяльності, оскільки дитина створює не просто корисні, але й красиві, виразні предмети, експресивно забарвлені речі. Її результатом є створення корисних і естетично значущих предметів і речей [14, с. 49].

Н. Голота зазначає, що ручна праця, включаючи в свій обсяг і художню працю, має більш практичну спрямованість, виховує у дітей необхідні для життя уміння та навички, привчає дітей самостійно використовувати набуті трудові дії у повсякденному житті [11, с. 201].

Згідно з Концепцією дошкільного виховання в Україні (1989 р.) і новими програмними вимогами в сучасних дошкільних закладах використовується наступне трактування ручної праці дітей: "художньо-продуктивна праця" або "художня праця" [12, с. 40].

***Художня праця** – це творча діяльність дитини з різними матеріалами, в процесі якої вона створює корисні та естетично значущі вироби для ігор, праці, побуту. Художня праця має спрямованість на розвиток у дітей дошкільного віку естетичного сприйняття навколишнього світу, початкових творчих здібностей, перших умінь і навичок в галузі художнього конструювання (дизайну) [11, с. 201].*

У педагогічному словнику за ред. М. Ярмаченка подається наступне визначення художньої праці: "Це вид діяльності, спрямованої на виготовлення творів і предметів мистецтва, декоративно-прикладних виробів, що використовуються для оформлення побутових приміщень, інтер'єрів, одягу. Художня праця дуже тісно пов'язана з моделюванням та конструкторською діяльністю. Поширеним є конструювання меблів,

посуду, моделей одягу, малюнків для тканини, плакатів, книжок тощо" [74, с. 480].

Художня праця є одним з найбільш цікавих, привабливих і доступних для дошкільників видів діяльності. Заняття художньою працею виховують у дітей працелюбність, кмітливість, ініціативу. Художня праця дозволяє формувати в дітей засади конструктивних умінь та навичок і, значною мірою, сприяє їхньому творчому розвитку. Беручи участь у створенні оригінальних, самобутніх виробів з різних матеріалів, дитина не стільки відображає їх структуру, передає зовнішній вигляд, скільки виражає своє ставлення до зробленого. Користуючись кольором, формою, фактурою матеріалу, дитина шукає варіативні, оригінальні способи розв'язання творчого завдання, пов'язаного з виготовленням виробу.

Н. Пиш'єва зазначає, що в художній праці виражається творча активність дошкільника – в умінні, готовності проявити свою індивідуальність, кмітливість, винахідливість у продуктивному виді діяльності на основі раніше засвоєних знань, умінь і навичок. Це самостійне інтегрування дитиною знань і відомих способів діяльності, у результаті чого створюється новий, що не був у його арсеналі варіант розв'язання практичного завдання [86, с. 63].

У програмах дошкільної освіти художня праця як вид праці в дитячому садку визначається в контексті трудової діяльності та практикується з дітьми лише середньої та старшої груп. Поява заняття з художньої праці в старшій групі дитячого садка передбачає наявність у дітей до п'яти років досить високого рівня вмінь, пов'язаних з використанням інструментів (ножиці, голка, шило) і матеріалів (папір, картон, пластилін та ін.) [86, с. 65].

Метою навчання дітей дошкільного віку художньої праці є:

- формування комплексу необхідних знань, умінь, навичок художньо-конструктивної та художньо-перетворювальної діяльності та їхніх потреб відповідно до соціальних замовлень суспільства;
- виховання до віку естетично розвиненої, творчої, соціально активної особистості.

Завдання вихователя у навчанні дитини художньої праці – спрямувати її діяльність як на виготовлення конкретного предмета, так і розвивати творчість дитини, сприяти її всебічному розвитку.

Здійснюючи роботу з художньою праці з дошкільниками, вихователь в її організації повинен спиратися на вікові особливості дітей, які визначають психічний розвиток дитини і готовність її до здійснення художньо-естетичної діяльності.

Заняття з художньої праці проводяться з дітьми дошкільного віку один раз на тиждень. У дошкільному навчальному закладі художня праця дітей проводиться у час, відведений у структурі організації життєдіяльності для ігор, перед обідом, після сну, а влітку та навесні – вранці, коли діти приходять у садок. Заняттю передують екскурсії, які надають можливість заготувати необхідний природний матеріал. На екскурсії або прогулянці діти мають змогу розглянути, дослідити зразки природного матеріалу, відтворити побачене у власних виробках.

На занятті з художньої праці діти працюють невеликими групами або індивідуально (наприклад, дитині потрібно пришити ґудзик, пошити ляльці сукню). Вихователь має урахувати бажання дітей не тільки на заняттях, але й у вільний час самостійно попрацювати з різним матеріалом. Для цього вихователі облаштовують куточки художньої діяльності (за наявних умов у ДНЗ – або в кімнаті праці, або в художній студії). До художньої праці вихователь має залучати всіх без винятку дітей, заохочуючи їхнє прагнення й бажання працювати. З метою підтримки інтересу дітей до художньої праці її доцільно організувати кілька разів на тиждень.

Т. Єськова вважає, що організація та проведення занять з художньої праці у сучасному дошкільному навчальному закладі будуть ефективними за наступних умов:

- наявності розвивального середовища для занять дітей художньо-продуктивною діяльністю (обладнаних майстерень, куточків праці, добору необхідних інструментів і матеріалів);
- відповідної професійної підготовки вихователів з художньої праці та основ дитячого дизайну;
- організації у дошкільному навчальному закладі змінних виставок творів мистецтва, а також постійно діючих музеїв дитячої праці;
- орієнтації педагогів на виготовлення дошкільниками виробів з елементами національного декоративно-прикладного мистецтва та розвиток креативного мислення, здібностей та інтересів дошкільників до певних видів художньої праці;
- наявності творчих форм роботи дошкільних установ із сім'єю (різні конкурси на виготовлення дитячої іграшки, подарунків до свят, залучення батьків до гурткової роботи з ручної праці, спільні екскурсії, спостереження за трудовими процесами тощо);
- надання можливості дітям самостійного вибору засобів, матеріалів та інструментів під час роботи;
- організації співпраці дітей з однолітками на заняттях та свідомого засвоєння суспільно корисного значення праці [25].

У процесі художньої праці створюються умови для розвитку аналітико-синтетичного складу мислення, мовлення, пам'яті, уваги, уяви,

вдосконалення пізнавальних і художньо-конструктивних здібностей дітей. Це, в свою чергу, забезпечує успішне оволодіння більш складним навчальним матеріалом. Завдяки включенню в структуру занять з художньої праці елементів творчості вирішується одне з найважливіших завдань дошкільної освіти – підготовка дітей до школи.

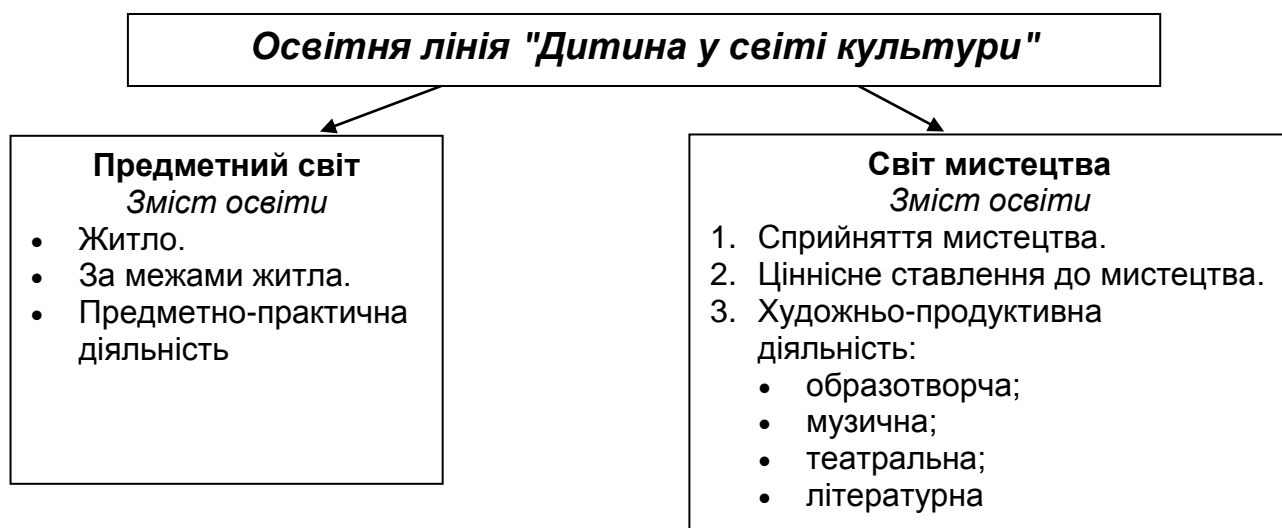
2. Аналіз змісту Базового компонента та програм дошкільної освіти щодо визначення основних підходів до розвитку дитини дошкільного віку в художньо-продуктивній праці

У сучасних нормативних документах дошкільної освіти в Україні – Базовому компоненті та чинних програмах зазначається, що одним із важливих завдань є розвиток особистості дитини: працелюбної, творчої, здатної до суспільного вибору. Реалізація цього завдання відбувається на основі сучасних підходів до розвитку дитини, добору новітніх технологій, методів та засобів її виховання.

***Базовий компонент дошкільної освіти** (тут і далі – БКДО) – це Державний стандарт дошкільної освіти України, який реалізується програмами та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти та науки України. У ньому зведено норми і положення, що визначають державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини 6 (7) років; сумарний кінцевий показник набутих дитиною компетенцій перед її вступом до школи.*

Базовий компонент визначає зміст і структуру дошкільної освіти за його інваріантною і варіативною складовими. Інваріантну частину змісту дошкільної освіти систематизовано за сімома освітніми лініями.

Завдання роботи з дошкільниками у галузі художньо-продуктивної діяльності, що реалізуються при проведенні занять з художньої праці (з урахуванням її художньо-естетичної складової), найбільшою мірою визначаються в освітній лінії "Дитина у світі культури", яка має наступну структуру (рис. 1):

***Рис. 1. Структура освітньої лінії "Дитина у світі культури"
Базового компонента дошкільної освіти в Україні***

Освітня лінія "Дитина у світі культури" спрямовує педагогів, психологів і батьків на розвиток творчого потенціалу дитини через залучення її до різних видів художньої діяльності у процесі активної взаємодії з культурним середовищем. Головний акцент у Базовому компоненті зроблено на найважливішому – безпосередньо на предметно-практичній діяльності дитини.

Вихователь, здійснюючи роботу за цією лінією, має ввести дитину в світ предметно-практичної та духовно-мистецької діяльності, навчити цінувати рукотворні вироби й духовні мистецькі твори, культивувати інтерес та сприйняття національної і світової культур, сформувати оптимальні для дитячого віку практичні навички в предметній та мистецькій діяльності, елементарні продуктивні вміння, розвинути потребу в реалізації своїх творчих здібностей та здатність отримувати задоволення від процесу й результатів продуктивної діяльності, виховати естетичне ставлення до предметів і творів культури [119, с. 16].

Характеризуючи зміст частини **"Предметний світ"** освітньої лінії "Дитина у світі культури", слід зазначити, що акцент у даному розділі здійснено на ролі культурного середовища, що сприяє розвитку дитини, яка його вивчає, активно створює, діє в ньому, взаємодіє з ним.

Предметний світ є тією складовою навколишнього світу, з яким дитина ознайомлюється з перших днів свого життя. А. Богуш розглядає предметне середовище як простір життєдіяльності дитини, а також як організовану певним чином єдність виробів, що виробляються суспільством промисловими та іншими способами і забезпечують діяльність людини в побуті та на виробництві; разом із архітектурними спорудами і будинками створюють штучне середовище життєдіяльності людини.

Найближчим предметним середовищем дитини є житло та предмети побуту і вжитку, зосереджені в ньому. Відповідно у Базовому компоненті йдеться насамперед про традиційне українське житло, міську сучасну квартиру та сільську оселю. Саме з них починається освоєння дитиною культурного світу. Зміст освіти щодо предметного світу в Базовому компоненті визначено через такі змістові компоненти, як *"Житло"*, *"За межами житла"*, *"Предметно-практична діяльність"*.

Пізнання дитиною навколишнього предметного світу відбувається в різних видах художньо-естетичної діяльності: образотворчої, музичної, театральної тощо, а також у процесі трудової діяльності, у тому числі – через заняття художньою працею. Саме в специфічному виді трудової діяльності дошкільників – художній праці (вона ще може називатися "художньо-продуктивною працею") вихователь дає дітям знання, що визначаються як своєрідні елементи культури праці, а також сприяє в дітей розвитку пізнавальних здібностей, творчої ініціативи та самостійності.

У процесі створення виробів на заняттях з художньої праці дитина пізнає культуру, історію, традиції свого народу. Використання факультативних та гурткових форм роботи з художньої праці у ДНЗ надає можливість педагогу ознайомлювати дитину з культурою інших народів, зокрема – з культурою житла та одягу різних народів.

Результати розвитку дитини у предметно-практичній діяльності (змістова частина "Предметний світ") визначаються за такими **показниками**, коли дитина:

усвідомлює, що навколишній предметний світ – рукотворний, створений для задоволення потреб людини та завдяки людській праці; проявляє ціннісне ставлення до результатів людської праці, розуміє її необхідність і мотивацію, зв'язок з життєвими потребами, станом здоров'я; охоче займається предметно-практичною діяльністю; вміє визначити мету, завдання, спрогнозувати кінцевий результат, спланувати послідовність дій, узгодити власні дії з діями партнерів; свідомо добирає адекватні прийоми роботи, знаряддя праці, матеріали; намагається відійти від зразка, проявляє фантазію, винахідливість; самостійно долає труднощі, прагне довести розпочату справу до завершення; проявляє працелюбність, відповідальність, організованість; здатна оцінити результат своєї роботи та роботи однолітків, внести корективи, виправити помилки; бережно ставиться до рукотворних виробів тощо [119, с. 16].

Структура і зміст частини "**Світ мистецтва**" розроблені, виходячи з особливостей дошкільного віку та мистецької діяльності дитини загалом (сприйняття мистецтва, репродуктивна і продуктивна мистецька діяльність); специфіки ставлення дитини до мистецтва як усвідомлення нею культурних цінностей; потенціалу основних видів мистецтва, до яких залучають дітей у дошкільні роки; характеристики духовної культури, головних функцій мистецтва, через які відбувається вплив на дитину і набуття нею мистецької або художньо-продуктивної компетенції [119, с. 16].

Особливо значущим видом естетичної діяльності вважається *художня діяльність*, що включає сприйняття і створення предметів мистецтва. Художньо-продуктивна діяльність ґрунтується на цілісності позицій щодо репродуктивного й продуктивного характерів мистецького досвіду дітей (дитина здатна діяти як за зразком, так і на творчому рівні) та водночас конкретизується по кожному з видів мистецтва. При цьому проявляється специфіка результатів освітньої роботи в образотворчій, музичній, театральній, літературній, художньо-перетворювальній (художня праця, елементи дитячого дизайну) діяльностях.

Важливим результатом освітньої роботи у царині мистецтва є ціннісне ставлення дитини до українських мистецьких традицій, фольклору, творів мистецтва, митців, жанрів тощо. Усі мистецтва ведуть дитину у світ загальних людських цінностей: соціально значущих емоцій, моральних норм, гуманних почуттів, естетичних смаків тощо.

Життєво компетентний дошкільник у царині світу мистецтва різноманітно проявляє себе за такими показниками:

сприймає мистецький твір з позиції краси, вирізняє його як естетичний. Виявляє себе емоційно сприйнятливим та естетично чуйним цінителем, слухачем, глядачем, виконавцем; емоційно-ціннісно ставиться до проявів естетичного в житті. Реалізує здатність насолоджуватись мистецтвом, пізнавати образну специфічність мистецтва і дотичну інформацію. Переймає духовний потенціал мистецького твору у власний досвід, виховує в собі риси улюблених персонажів. Володіє комунікативними навичками спілкування з приводу змісту і краси твору, його засобів. Із задоволенням наслідує мистецькі зразки – образотворчі, музичні, танцювальні, театральні, літературні. Охоче інтегрує в творчих завданнях власні інтереси, уподобання, цінності, набутий мистецький досвід діяльності сприйняття і відтворення прекрасного (уміння, навички). Випромінює благополуччя під час мистецької творчої діяльності; має навички рефлексії стосовно власного мистецького досвіду; виявляє художню активність як складову особистісної культури [17, с. 13].

Державні комплексні програми. У кожній з чинних програм дошкільної освіти тією чи іншою мірою звертається увага на навчання дошкільників художньої праці. Даний вид дитячої праці, як правило, розглядається у змісті програм у контексті трудової діяльності.

Заняття з художньої праці як самостійна форма навчальної роботи проводиться з дошкільниками згідно з чинними програмами, починаючи із середньої групи. У більш ранніх групах, як визначають програми дошкільної освіти, залучення дітей до основ художньої праці розглядається в широкому контексті ознайомлення дитини з

навколишнім (зокрема – з предметним світом), а також у процесі трудової та образотворчої діяльності.

Програми виховання та розвитку дітей дошкільного віку визначають такі узагальнені **завдання**:

- створення оптимальних умов для розвитку особистості кожної дитини шляхом залучення їх до різних видів трудової діяльності, які відповідають їх національно-етичним, соціально-економічним, віковим, психофізіологічним особливостям;
- формування досвіду емоційно-ціннісних відносин і розвитку таких якостей, як творчість, працьовитість, підприємливість, самостійність, кмітливість;
- орієнтація на визначення інтересів, нахилів, здібностей дитини у різних видах трудової діяльності.

У програмі розвитку дитини дошкільного віку **"Українське дошкілля"** розділі "Художня праця" подано завдання роботи з дітьми тільки старшого дошкільного віку, які стосуються:

- навчання дітей виготовлення виробів з різних видів матеріалів: з паперу та картону, тканини, природного матеріалу;
- удосконалення умінь композиції;
- удосконалення умінь користування ножицями, голкою, ножем.

У програмі "Українське дошкілля" також звертається увага педагогів ДНЗ на необхідність вироблення у дітей на заняттях з художньої праці різних навичок шиття та роботи з тканиною.

В освітній програмі для дітей від двох до семи років **"Дитина"** завдання з художньої праці розглядаються в контексті навчання дітей конструювання. Велику увагу в програмі надано формуванню в дитини умінь художнього конструювання з паперу, природних і викидних матеріалів. У програмі звертається увага на ознайомлення дітей із властивостями вищевказаних матеріалів, наголошується на важливості навчання дітей різноманітних способів роботи з папером, формування у них умінь "опредмечування" матеріалу. Зазначається про те, що діти повинні навчатися створення різних варіантів одного виробу.

Програма розвитку дитини дошкільного віку **"Я у Світі"**, структурована відповідно до освітніх ліній Базового компонента дошкільної освіти в Україні, містить оновлений зміст дошкільної освіти, декларує важливість надання дошкільнику цілісної системи життєво необхідних знань, умінь і навичок, у тому числі – у галузі предметно-практичної та художньо-естетичної діяльності. Структура програми "Я у Світі" передбачає окремий розділ, у якому подано характеристики вікових можливостей дитини щодо занять художньою працею. Оскільки програма складена за такими віковими градаціями дошкільного віку, як

молодший і старший, а також з урахуванням того, що в молодшому дошкільному віці заняття з художньої праці в дошкільному закладі не проводяться, доцільно буде звернутися до характеристики вікового розвитку дітей 6–7 років життя в змістовій частині "Трудова діяльність". У програмі "Я у Світі" визначається роль трудової діяльності у залученні дитини до створення суспільно корисного продукту, до ознайомлення зі світом людських професій та їхньою специфікою, у формуванні окремих трудових умінь і навичок, у тому числі – щодо різних видів ручної праці [83, с. 284–285].

Парціальні програми. З метою реалізації засад Базового компонента дошкільної освіти в Україні в його варіативній частині спрямовано розробку та запровадження у практику сучасних дошкільних закладів парціальних програм розвитку дітей. Парціальна програма – це документ, зміст якого узгоджується з основними вимогами та концептуальними засадами Базового компонента та чинних програм виховання, розвитку й навчання дітей від 2 до 6 (7) років. Програми даного типу складаються науковцями або педагогами-практиками щодо поглиблення певних напрямів роботи з дошкільниками, її розширення іншими видами дитячої діяльності (наприклад – хореографічної, театралізованої, спортивної, образотворчої, діяльності у галузі декоративно-ужиткового мистецтва та дитячого дизайну тощо) відповідно до індивідуальних інтересів і потреб дітей, запитів і побажань батьків, наявних умов розвитку дошкільників.

У парціальній програмі **"Радість творчості"** (авт. Р. Борщ, Д. Самойлик) висвітлено досвід роботи центру раннього розвитку дитини "Перша Дитяча Академія" [84, с. 8]. Серед пріоритетних завдань програми – розвиток творчих здібностей дитини, збагачення її індивідуально-художнього досвіду у різних видах художньо-естетичної діяльності. Серед тематичних розділів програми подано такий, як "Декоративно-ужиткове мистецтво та дизайн". Матеріали даного розділу передбачають поглиблення й розширення знань дітей про різні види декоративно-ужиткового мистецтва (вишивка, писанкарство, декоративний розпис). Великої уваги у програмі "Радість творчості" приділяється формуванню у дитини дизайнерських умінь – в оформленні інтер'єру, прикрашанні предметів побуту та одягу, у створенні різноманітних композицій.

Велике значення щодо реалізації основних положень даної програми має формування компетентності дошкільника у царині різних видів і жанрів мистецтва (театрального, дизайнерського, циркового, декоративно-ужиткового, образотворчого, літературного).

Відповідно до засад сучасної дизайн-освіти, освітніми завданнями програми "Радість творчості" визначається необхідність навчання дітей

основ композиції (компонування) та просторового розташування, умінь проектування, створення планів-схем [84, с. 42].

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Акчурина-Муфтиева Н. М. Развитие детского творческого конструирования из бумаги : учеб. пособие / Н. М. Акчурина-Муфтиева. – Симферополь : Крымучпедгиз, 2003. – 187 с.
2. Білецький П. О. Мова образотворчих мистецтв / П. О. Білецький. – К. : Мистецтво, 1973. – 124 с.
3. Беленька Г. В. Види дитячої праці та її вплив на розвиток особистості у дошкільному віці / Г. В. Беленька // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. – № 1. – С. 4.
4. Беленька Г. В. Зростання дошкільника в праці / Г. В. Беленька. – К. : Шкільний Світ, 2010. – 112 с.
5. Божко Л. М. Виховання дитячої уяви у художніх образах / Л. М. Божко. – К. : Ін-т змісту і методів навчання, 1997. – 108 с.
6. Воропай Т. М. Виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньої праці / Т. М. Воропай // Бібліотечка вихователя дитячого садка. – 2003. – № 11–12, червень. – С. 11–13.
7. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологический очерк : кн. для учителя / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1991. – 90 с.
8. Габелко О. М. Взаємозв'язок розумового, морального та трудового виховання у педагогічній спадщині Джона Локка (1632–1704 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Габелко О. М. ; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2010. – 22 с.
9. Гартвиг А. Ручной труд как метод обучения и воспитания в семье и школе / А. Гартвиг. – М. : Изд-во журнала "Педагогическое обозрение", 1912. – 58 с.
10. Гервас О. Г. Пропедевтика дизайн-освіти учнів 5–9 класів у процесі трудового навчання : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія і методика навчання" / Гервас Ольга Геннадіївна ; Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань, 2006. – 235 с.
11. Голота Н. М. Врахування історичного досвіду професійної підготовки вихователя до організації ручної праці дітей при розробці сучасних технологій навчання студентів / Н. М. Голота // Теорія і практика дошкільної освіти в Україні : колект. монограф. / авт. колект.: З. Н. Борисова, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч та ін. ; за заг. ред. Г. В. Беленької, М. А. Машовець. – К. : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. – С. 181–203.
12. Голота Н. М. Формування художніх і конструктивних умінь у майбутніх вихователів дошкільних закладів : дис. ... канд. пед. наук : спец.

- 13.00.08 "Дошкільна педагогіка" / Голота Наталія Миколаївна ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2000. – 215 с.
13. Горунович Е. Содержание и методика обучения детей 5–6-летнего возраста декоративной деятельности и ручному художественному труду / Е. Горунович. – Минск, 1989. – 66 с.
14. Григорьева Г. Г. Развитие дошкольника в изобразительной деятельности / Г. Г. Григорьева. – М. : Просвещение, 1990. – 334 с.
15. Гульянц Э. К. Что можно сделать из природного материала / Э. К. Гульянц, И. Я. Базик. – М. : Просвещение, 1991. – 175 с.
16. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ ст.) – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.
17. Державний Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.kr-admin.gov.ua>. – Назва з екрана.
18. Дизайн и дети : метод. реком. / авт.-сост. Л. А. Липина. – М. : ТЦ "Сфера", 2006. – 96 с.
19. Дитина. Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк ; авт кол.: Г. В. Беленька та ін. ; наук. ред. Г. В. Беленька, М. А. Машовець ; Мін-во осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 304 с.
20. Дмитриев А. Е. Теория и практика формирования умений и навыков в системе начального обучения : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук / Дмитриев А. Е. – М., 1979. – 28 с.
21. Дмитриев А. Б. Научные основы обучения школьников труда / А. Б. Дмитриев ; под ред. Р. А. Медведева. – М. : Педагогика, 1970. – 294 с.
22. Дошкольная педагогика : учеб. пособие для студентов ; под ред. В. И. Ядэшко, Ф. А. Сохина. – М. : Просвещение, 1978. – 416 с.
23. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. / Т. В. Дуткевич. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
24. Дьяченко О. М. Пути активизации воображения дошкольников / О. М. Дьяченко // Вопросы психологии. – 1987. – № 1. – С. 3–4.
25. Єськова Т. Л. Виховання працелюбності дітей дошкільного віку на заняттях з ручної праці (1917–1941 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Єськова Тетяна Леонідівна ; Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2010. – 224 с.
26. История педагогики : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. 2110 "Педагогика и психология (дошкольная)" / под ред. М. Ф. Шабаевой. – М. : Просвещение, 1981. – 367 с.
27. Івершинь А. Г. Формування проектно-художніх уявлень у старших дошкільників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Дошкільна педагогіка" / Івершинь А. Г. ; Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2000. – 21 с.

28. Казакова Т. Г. Изобразительная деятельность и художественное развитие дошкольников / Т. Г. Казакова. – М. : Просвещение, 1983. – 112 с.
29. Калініченко О. В. Композиція : метод. реком. до оцінки навч. досягнень слухачів підготовчих курсів / О. В. Калініченко. – К. : НАУ, 2008. – 39 с.
30. Калуська Л. В. Дивокрай : вибрані дидактико-методичні матеріали для працівників дошкільних закладів : у 2 кн. / Л. В. Калуська. – Тернопіль : Мандрівець, 2005.
Кн. I. – 2005. – 320 с.
31. Калуська Л. В. Художня праця в дитячому садку / Л. В. Калуська. – К., 1995. – 72 с.
32. Калуська Л. В. Виховний вплив народних ремесел на формування особистості старшого дошкільника / Л. В. Калуська // Проблеми освіти. – 1997. – Вип. 7. – С. 23–24.
33. Кириченко Н. Т. Виховує мистецтво : активізація творчості дошкільників засобами мистецтва : метод. посіб. / Н. Т. Кириченко, Т. І. Наumenко. – К. : Гроно, 1998. – 99 с.
34. Ковальов О. Є. Методика викладання декоративного мистецтва у початковій школі : навч. посіб. для вузів / О. Є. Ковальов. – Суми : Мрія, 1997. – 204 с.
35. Козліна О. В. Уроки ручної праці у дитячому садку та початковій школі / О. В. Козліна. – Х. : Ранок, 2007. – 64 с.
36. Козлова С. А. Дошкільна педагогіка / С. А. Козлова, Т. А. Куликова. – М. : Изд. центр "Академия", 2001. – 416 с.
37. Комарова Т. С. Детское художественное творчество / Т. С. Комарова. – М. : Мозаика-Синтез, 2005. – 120 с.
38. Конструирование и детский дизайн: перспективно-тематическое планирование специально организованной деятельности детей дошкольного возраста / С. Г. Толкачёва и др. – Минск : Новое знание, 2010. – 96 с.
39. Коротеева Е. И. Пальчиковая гимнастика для юных художников / Е. И. Коротеева // Цветной мир: изобразительное творчество и дизайн в детском саду и начальной школе : специализированный журнал для педагогов, гувернеров и родителей. – 2009. – № 2. – С. 54–55.
40. Корчинова О. В. Декоративно-прикладное творчество в детских садах / О. В. Корчинова. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 128 с.
41. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк ; за ред. Л. М. Проколієнко. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
42. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей : навч. посіб. / В. П. Котляр. – К. : Кондор, 2006. – 200 с.
43. Крамаренко А. М. Методика трудового навчання та художньої праці : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. на пряму підготовки

- 6.010102 "Початкова освіта" / А. М. Крамаренко, К. І. Донських. – 3-тє вид., перероб. і доповн. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. – 302 с.
44. Кругленко І. О. Формування естетичних почуттів молодших школярів засобами дитячої літератури в процесі гурткової роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / Кругленко І. О. ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2011. – 24 с.
45. Крулехт М. В. Дошкольник и рукотворный мир / М. В. Крулехт. – СПб. : ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2005. – 160 с.
46. Кудрявцев В. Т. Смысл человеческого детства и психическое развитие ребенка : учеб. пособие / В. Т. Кудрявцев. – М. : УРАО, 1997. – 156 с.
47. Куцакова Л. В. Занятия с дошкольниками по конструированию и ручному труду : авторская программа / Л. В. Куцакова. – М. : Совершенство, 1999. – 240 с. : илл.
48. Левківський М. В. Історія педагогіки : підруч. / М. В. Левківський. – Вид. 2-ге, доповн. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 367 с.
49. Лернер И. Я. Проблемное обучение / И. Я. Лернер. – М. : Знание, 1974. – 64 с.
50. Луцан Н. І. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну : навч. посіб. / Н. І. Луцан. – К. : Видавничий дім "Слово", 2009. – 172 с.
51. Максименко О. Розвиток мислення дітей на заняттях паперовою пластикою / О. Максименко // Мистецтво та освіта. – 2002. – № 3. – С. 35–37.
52. Максименко О. А. Дизайн и дети / О. А. Максименко. – Николаев, 2000. – 160 с.
53. Марапова Е. А. Дошкольное образование и дизайн: сотворчество в создании образовательной среды / Е. А. Марапова // Дошкольная педагогика. – 2008. – № 1. – С. 48–54.
54. Маркова Т. А. Воспитание трудолюбия у дошкольников : кн. для воспитателей дет. сада / Т. А. Маркова. – М. : Просвещение, 1991. – 112 с.
55. Матвієнко С. І. Організація лабораторних занять студентів спеціальності «Дошкільна освіта» при вивченні навчальної дисципліни «Художня праця та основи дизайну» / С. І. Матвієнко // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки». – Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2014. – №1. – С.181-186.
56. Мельничук М. І. Виховання дітей дошкільного віку в трудовій діяльності (на матеріалі дошкільних закладів України кінця ХІХ – 30-х років ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Теорія і історія педагогіки" / Мельничук М. І. ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 1995. – 27 с.
57. Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию : учеб. пособие для учащихся пед. уч-щ по спец. 03.08 "Дошк. воспитание" / Т. С. Комарова, Н. П. Сакулина, Н. Б. Халезова и др. ; под

- ред. Т. С. Комаровой. – 3-е изд., дораб. – М. : Просвещение, 1991. – 256 с.
58. Мухина В. С. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта / В. С. Мухина. – М. : Просвещение, 1981. – 240 с.
59. Національна доктрина розвитку освіти // Державний вісник України : зб. актів Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів. – 2000. – № 9. – С. 8–13.
60. Нейтман Д. С. Вступ до мистецтва / Д. С. Нейтман. – К. : Мистецтво, 1994. – 342 с.
61. Неменский Б. М. Мудрость красоты / Б. М. Неменский. – М. : Просвещение, 1987. – С. 109–124.
62. Новикова И. В. Конструирование из природных материалов в детском саду / И. В. Новикова. – Ярославль : Академия развития, 2009. – 96 с.
63. Носаченко Т. Б. Формування в молодших школярів конструктивних умінь у процесі навчання образотворчого мистецтва і художньої праці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія та методика трудового навчання" / Носаченко Т. Б. ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 22 с.
64. Образотворчі матеріали та обладнання для образотворчості: вимоги та поради // Дошкільне виховання. – 2005. – № 5. – С. 8–10.
65. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / за заг. ред. Г. В. Сухорукової / Г. В. Сухорукова, О. О. Дронова, Н. М. Голота та ін. – К. : Видавничий дім "Слово", 2010. – 367 с.
66. Образцова О. М. Формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання ручної праці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 "Теорія та методика навчання" / Образцова О. М. ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 2013. – 20 с.
67. Олексюк-Казо Л. М. Основы прикладной творчости : навч. посіб. / Л. М. Олексюк-Казо – К. : НПУ ім. М. Драгоманова, 2006. – 201 с.
68. Опалюк О. М. Декоративно-прикладне мистецтво / О. М. Опалюк. – Кам'янець-Подільський : Медобори (ПП Мошак І. І.), 2002. – 34 с.
69. Пазиненко С. М. Розвиток творчих здібностей. Нетрадиційні заняття з художньої праці в старшій групі / С. М. Пазиненко. – Х. : Вид. група "Основа" : "Тріада+", 2007. – 112 с. – (Серія "ДНЗ. Розвивайка").
70. Пантелеев Г. Н. Детский дизайн / Г. Н. Пантелеев. – М. : КАРАПУЗ-ДИДАКТИКА, 2006. – 192 с.
71. Пантелеева Л. В. Художественный труд в детских садах СССР и СФРЮ / Л. В. Пантелеева, Е. Г. Каменев. – М. : Просвещение, 1987. – 286 с.
72. Панфилова Т. Ф. Обучение детей работе с природными материалами : методика и практика / Т. Ф. Панфилова. – М. : Школьная Пресса, 1989. – 48 с.

73. Парамонова Л. А. Теория и методика творческого конструирования в детском саду : учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений / Л. А. Парамонова. – М. : Академия, 2002. – 192 с.
74. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
75. Пискун О. М. Дидактичні засади художньо-конструкторської підготовки майбутнього вчителя трудового навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Пискун О. М. ; Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2009. – 23 с.
76. Підкурманна Г. У світі прекрасного. Вчити розуміти мову мистецтва / Г. Підкурманна // Дошкільне виховання. – 1989. – № 4. – С. 11.
77. Пісоцький О. П. Проектування предметно-розвивального середовища у ДНЗ : навч. посіб. для студ. / О. П. Пісоцький, Л. М. Пісоцька. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – 57 с.
78. Планування роботи вихователя ДНЗ за Базовою програмою "Я у Світі" / уклад. Л. А. Швайка, О. А. Шевцова. – Х. : Основа, 2011. – 399 с. – (Серія "ДНЗ. Вихователю").
79. Поддьяков Н. Н. Новый подход к развитию творчества у дошкольников / Н. Н. Поддьяков // Вопросы психологии. – 1990. – № 1. – С. 16–19.
80. Поддьяков Н. Н. Творчество и саморазвитие детей дошкольного возраста: концептуальный аспект / Н. Н. Поддьяков. – Волгоград : Перемена, 1995. – 48 с.
81. Познавательная активность в системе процессов памяти / под ред. Н. Чуприковой. – М. : Педагогика, 1989. – 188 с.
82. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2006. – 456 с.
83. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" (нова редакція) : у 2 ч. / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко. – К. : ТОВ "МЦФЕР-Україна", 2014.
Ч. II. Від трьох до шести (семи) років. – 2014. – 452 с.
84. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку "Радість творчості" / Р. М. Борщ, Д. В. Самойлик. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 72 с.
85. Пухначева Е. Ю. Методика преподавания народного декоративно-прикладного искусства : учеб. пособие / Е. Ю. Пухначева. – М. : МГУКИ, 2000.
Ч. I. Педагогические основы. – 2000. – 82 с.
86. Пышьева Н. С. Развитие творческой активности старших дошкольников в процессе ручного труда : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 "Дошкольная педагогика" / Пышьева Наталья Сергеевна. – М., 2009. – 243 с.

87. Роєнко Л. М. Прийоми стимулювання активності молодших школярів у предметно-перетворювальній діяльності / Л. М. Роєнко. – К. : Либідь, 2002. – 128 с.
88. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посіб. / В. А. Роменець. – К. : Либідь, 2001. – 288 с.
89. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2000. – 712 с.
90. Русова С. Ф. Теорія і практика дошкільного виховання : вибрані твори : в 2 т. / С. Ф. Русова ; за ред. Є. І. Коваленко. – К. : Либідь, 1997.
- Кн. 1. – 1997. – 128 с.
91. Савенков А. Исследовательские методы обучения в дошкольном образовании / А. Савенков // Дошкольное воспитание. – 2005. – № 12. – С. 3–12.
92. Самостоятельная художественная деятельность дошкольников / под ред. Н. А. Ветлугиной. – М. : Педагогика, 1980. – 208 с.
93. Сенсомоторное развитие дошкольников на занятиях по изобразительному искусству : пособие для педагогов дошк. учреждений. – М. : Гуманитарный издательский центр "Владос", 2001. – 221 с.
94. Сенсорное воспитание в детском саду / под ред. Н. Н. Поддьякова, В. Н. Аванесовой. – М. : Просвещение, 1981. – С. 7–77.
95. Система эстетического воспитания в детском саду / под общ. ред. Н. А. Ветлугиной. – М. : Изд-во АПН, 1962. – 343 с.
96. Скаткин М. Н. Проблемы современной дидактики / М. Н. Скаткин. – М. : Педагогика, 1984. – 96 с.
97. Скляренко Н. В. Основы дизайн-проектирования дитячого простору : навч. посіб. для студ. спеціальності "Дизайн" / Н. В. Скляренко. – К. : Видавець Олег Філюк, 2014. – 248 с.
98. Сотська Г. І. Підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до навчання учнів основної школи художнього конструювання : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Сотська Галина Іванівна ; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. – К., 2008. – 250 с.
99. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. – К. : Радянська школа, 1985. – С. 54–55.
100. Стриженко Л. Художня студія: розвиток творчих здібностей / Л. Стриженко // Дошкільне виховання. – 2007. – № 5. – С. 20–21.
101. Студія декоративного мистецтва // Дошкільне виховання. – 2006. – № 11 (12). – С. 8–10.
102. Суржанська В. А. Розвиваємо творчі здібності / В. А. Суржанська. – Х. : Вид. група "Основа", 2007. – 112 с.
103. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1980.

104. Сучасне заняття в дошкільному закладі : навч.-метод. посіб. / за ред. Н. В. Гавриш ; авт. кол.: Н. В. Гавриш, О. О. Ліннік, Н. В. Губанова. – Луганськ : Альма-матер, 2007. – 496 с.
105. Тарловская Н. Ф. Обучение детей конструированию и ручному труду в маломкомплектном детском саду : кн. для воспитателя дет. сада / Н. Ф. Тарловская, Л. А. Топоркова. – М. : Просвещение, 1992. – 159 с.
106. Тименко В. П. Дошкільна дизайн-освіта: первинна діагностика обдарованості : метод. посіб. / В. П. Тименко, Л. Л. Єніна, Л. М. Савченко. – К. : ТОВ "Інформаційні системи", 2011. – 433 с.
107. Тименко В. П. Методика трудового навчання: технічної і художньої праці. Теоретичні засади і емпіричний досвід початкової дизайн-освіти : метод. посіб. / В. П. Тименко, В. В. Вдовченко. – К. : Інформаційні системи, 2009. – 332 с.
108. Трудовое воспитание в детском саду / под ред. В. Г. Нечаевой. – М. : Просвещение, 1964. – 188 с.
109. Українське дошкілля. Програма розвитку дітей дошкільного віку / О. І. Білан та ін. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 264 с.
110. Улюкаєва І. Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні : навч. посіб. / І. Г. Улюкаєва. – Вид. 3-тє, доповн. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. – 238 с.
111. Улюкаєва І. Г. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки в Україні : навч. посіб. / упоряд. І. Г. Улюкаєва ; за заг. ред. І. Г. Улюкаєвої. – Вид. 3-є, доповн. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. – 213 с.
112. Уріс І. Нариси з історії зарубіжного дизайну: новий та новітній час : навч. посіб. / І. Уріс. – Кривий Ріг : Ол-прес, 2008. – 281 с.
113. Флєрина Е. А. Эстетическое воспитание дошкольников / Е. А. Флєрина ; под ред. В. Н. Шацкой. – М. : АПН РСФСР, 1961. – 334 с.
114. Хаярова А. В. Экспериментальная деятельность дошкольников как средство познания окружающего мира / А. В. Хаярова // Дошкольная педагогика. – 2012. – № 12, декабрь. – С. 12–15.
115. Холмянский Л. М. Дизайн : кн. для учащихся / Л. М. Холмянский, А. С. Щипанов. – М. : Просвещение, 1985. – 240 с.
116. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / від упоряд., вступ. нариси та упорядкув. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко ; за заг. ред. З. Н. Борисової. – К. : Вища школа, 2004. – 511 с.
117. Художественное творчество в детском саду : пособие для воспитателя и музыкального руководителя / под ред. Н. А. Ветлугиной. – М. : Просвещение, 1974. – 175 с.
118. Цюпак І. М. Конструювання як складова дитячого дизайну / І. М. Цюпак // Збірник наукових праць студентів Харківської академії дизайну. – 2010. – № 2. – С. 67–73.
119. Шевчук А. Дитина у світі культури: орієнтири до освітньої лінії / А. Шевчук // Дошкільне виховання. – 2012. – № 9. – С. 15–21.

120. Шингаркина Д. А. Воспитание трудолюбия у детей старшего дошкольного возраста в процессе ознакомления с миром взрослых : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 "Дошкольная педагогика" / Шингаркина Д. А. ; Челяб. гос. пед. ун-т. – Тольятти, 2009. – 20 с.
121. Шпільчак В. Дизайн в українській школі: проблеми та перспективи / В. Шпільчак // Мистецтво та освіта. – 2000. – № 3. – С. 2–7.
122. Щереди́на Н. И. Творческие работы в системе обучения детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования", 13.00.07 "Дошкольная педагогика" / Щереди́на Н. И. – М., 1997. – 18 с.